

Obzornik.

Iz novejšje literature o sovjetskem načrtnem gospodarstvu.

Sovjetska »petletka« in ocena njenih uspehov je rodila zelo obširno literaturo. Posebno skrbno proučujejo sovjetsko gospodarstvo Nemci. Izmed novejših spisov je možno omeniti knjigo dr. Otona Schillerja: »Die Kollektivbewegung in der Sowjetunion. Ein Beitrag zu den Gegenwartsfragen der russischen Landwirtschaft«, ki je izšla l. 1930 v l., l. 1931 pa že v 2. izdaji. Isti pisec je l. 1933 publiciral novo knjigo o kolektivizaciji kmetijstva v USSR: »Die Krise der sozialistischen Landwirtschaft in der Sowjetunion. Pisec je prebil več let v Sovjetski uniji in pozna dobro, kakšen je položaj ruskega kmetijstva pod boljševiskim režimom. L. 1933 je »Osteuropa-Institut in Breslau« izdala knjigo drugega nemškega učenjaka, ki je še pred vojno, potem med vojno in slednjič pri boljševiskih dlje časa bival v Rusiji in je obenem znan strokovnjak v področju agrarnih odnošajev in kmetijskega gospodarstva; to je knjiga prof. Otona Auhagena: »Die Bilanz des ersten Fünfjahrplanes der Sowjetwirtschaft«. Ta knjiga popisuje v kratkih potezah zelo jasno potek sovjetske »petletke« in daje nazorno sliko rezultatov tega eksperimenta v izvajanju socializiranega načrtnega gospodarstva tako v industriji, kakor tudi zlasti kar se tiče prisilno kolektiviziranega kmetijstva. L. 1934 je izšla v mnogih ozirih zanimiva knjiga Oskarja von Niedermayerja in Jurija Semjonova: »Sowjet-Russland. Eine geopolitische Problemstellung.« Ta knjiga razmotriva gibanje in notranjo migracijo prebivalstva Sovjetske unije, narodnostno vprašanje, probleme rajoniranja, obrambno geografijo, prometna sredstva (železnice, vodne ceste, parobrodstvo, kopne ceste in zračni promet), končno gospodarstvo USSR in spremembe tega v zemljepisno dinamiko. Pri presoji te knjige je treba samo upoštevati evrazijsko-proboljševistične simpatije avtorjev.

Zelo zanimiva je tudi l. 1934 v Berlinu izšla knjiga dr. Roberta Schweitzerja: »Das Experiment der Industrieplanung in der Sowjetunion. Eine betriebswirtschaftliche Untersuchung der russischen Industriepraxis. Mit Anhang: Die Schlußrechnung des ersten Fünfjahrplanes der russischen Industrie und die Perspektiven für das zweite Planjahr fünf (1933—1937).«

Tisti, ki se zanimajo za organizacijo in uspehe sovjetskega načrtnega gospodarstva, za rezultate potekle prve petletke (1928/29—1932/33) in konstrukcijo druge petletke (1933—1937), bodo z zanimanjem prebrali navedeno Schweitzerjevo knjigo. Pisec je učenec znanega strokovnjaka za »Betriebswirtschaftslehre«, H. Nicklisch, bil je isto tako kakor drugi gori navedeni pisci dlje časa v Sovjetski uniji, kjer je proučaval sovjetsko gospodar-

stvo, zasleduje skrbno rusko in inozemsko literaturo o sovjetski gospodarski politiki, njegove trditve so podprte z oficijalnimi podatki sovjetske statistike oz. z izjavami sovjetskih gospodarstvenikov.

Kot strokovnjak za nauk o organizaciji obratov razlaga Schweitzer posebno podrobno notranjo organizacijo posameznih industrijskih obratov in njih kompleksov v USSR kakor tudi njih vzajemno povezanost v hierarhični verigi: posamezni obrat — trust — industrijska zveza — višji gospodarski svet. V tem delu svojega spisa razmotriva pisec: načine, kako so posamezni obrati včlanjeni v celotni industrijski načrt; načine, kako se izdelujejo načrti za posamezne obrate; računska načela, po katerih se vodijo obrati; kapitale posameznih podjetij, njih dobičke; uporabo delovne moči in sicer: ukrepe za dvig produktivnosti dela, namreč vezanost delavca na obrat in omejitev prestopa delavcev iz obrata v obrat, razmerje med »rdečim ravnateljem« in strankarsko komunistično »celico«, kakor tudi tovarniškim sindikalnim delavskim odborom, uporabo Taylorjevega sistema v obliki akordne mezde, sistema premij itd., slednjič, takozvane »socialistične delovne oblike« — socialistično tekmovanje, delavske »udarne brigade« in dr.

Obenem razmotriva pisec tudi skupno »gospodarsko stran organizacije sovjetske industrije, in sicer: teoretične osnove socialističnega sovjetskega načrtnega gospodarstva; sistem organov, ki izdelujejo splošni gospodarski načrt; metode, ki se pri tem uporabljajo (metoda empiričnih koeficientov, metoda aproksimacij, bilančna metoda, metoda takozvanih »protinačrtov«); perspektivne načrte: prvi petletni načrt (načrt investicij, načrt produkcije, finančni načrt), drugi petletni načrt (oskrba z energijo, izgraditev posameznih industrijskih panog, prometna sredstva, zemljepisna razvrstitev industrije, financiranje); tekoče načrte: takozvane »kontrolne številke« kot vsakoletne načrte.

Na koncu knjige razmotriva pisec realizacijo prvega petletnega načrta, in sicer: kvantitativno in kvalitativno realizacijo načrtov produkcije, investicije kapitalov in financiranja.

Rezultate prve petletke reasumira pisec na ta-le način (str. 127):

1. Ako pogledamo kvantitativno, je industrializacija z realizacijo prvega petletnega načrta napredovala v fantastičnem tempu. Tehnična zaostalost ruske industrije je bila zmanjšana, manjša je postala odvisnost od kapitalističnega inozemstva.

2. Ustvarjena druga industrijska baza (Uralo-kuznecki kombinat) je povečala obrambno možnost za primer vojne.

3. Realizacija produkcijskega načrta kaže velike disproporce, ki so izzvale motnje v poteku gospodarstva, ker so posamezni delni načrti navezani drugi na drugega.

4. V področju kvalitativnih načrtnih številok obstoje velike diskrepance.

5. Za financiranje industrializacije so uporabili bankovce v veliko večjem obsegu, kakor je predvideval načrt.

6. Padajoča kupna moč denarja in s tem zvezan padec realne mezde sta zahtevala od širših ljudskih množic veliko večje žrtve, kakor jih je predvideval načrt.

7. Šele nadaljnja leta bodo pokazala, ali so bile investicije prvega petletnega načrta naložene gospodarsko pametno, ali so bila načela, po katerih je načrtna centrala gospodarila s kapitali, samovoljna, ali pa morejo prihajati v poštev kot nadomestilo tržnega mehanizma kapitalističnega gospodarstva.

8. Dokler kaže načrtno gospodarstvo USSR tako strašne in katastrofalne deficite v področju oskrbe prebivalstva s hrano in užitnimi dobrinami industrijske proizvodnje, ni podalo to gospodarstvo dokaza svoje prednosti.

9. Poedini realizirani investicijski načrti in poedini izvršeni načrti kosmate produkcije ne govorijo sami po sebi nič o storitveni možnosti načrtnega gospodarstva, ker ima načrtna centrala prosto izbero, kako naj uporablja narodnogospodarski kapital. Na koncu koncev je le en kriterij za delovanje narodnega gospodarstva: stopnja, kako so krite potrebe prebivalstva.

Da sovjetsko načrtno gospodarstvo ne izvršuje uspešno te končne naloge vsakega nacionalnega gospodarstva, naglašja pisec tudi na drugih straneh svoje knjige. Tako na primer pravi na str. 11, da je proletarska revolucija odstranila v USSR vse ovire, ki bi utegnile stati izvedbi integralnega načrtnega gospodarstva na potu, »vendar pa ni imel doslej ruski proletarijat od tega poskusa nobene koristi. Gospodarstvo, ki pusti, da milijoni stradajo in celo umirajo od lakote, ne izvršuje za narod onega, kar mora izvrševati v interesu skupnosti.« Niti industrijsko delavstvo ni imelo dosedaj, po besedah Schweitzerja, od sovjetskega načrtnega gospodarstva nobene koristi. Kajti to gospodarstvo pospešuje neusmiljeno industrijalizacijo, pri tem pa stremi ta industrijalizacija predvsem iz militarističnih razlogov za razvojem težke industrije ter zanemarja doslej lahko industrijo, ki proizvaja predmete neposrednega konzuma. Taka industrijalizacija je zahtevala tudi od industrijskega delavstva velikanske žrtve, ne da bi mu dala to, kar delavstvo potrebuje za svoje življenje. Na str. 126—127 beremo: »Industrijalizacija ni bila financirana samo s prihranjenim in iz drugih panog vzetim kapitalom, ampak večinoma z izdajo novega denarja. Ta izdaja je bila inflacijske narave, ker je prekašala daleko rast blagovnega prometa. Kupna moč denarja je močno padla, dasi je petletni načrt predvideval njen dvig za 20% in sorazmerni dvig kvalitativne vsebine milijonskih številka finančnih načrtov. Pomanjkanje blaga, ki je postalo tradicionalno, in inflacija sta vzrok draginje, ki je naravno morala na znani način vplivati tudi na izračunavanje lastnih stroškov. Ker pa so se mezde dvignile mnogo manj nego cene, je realna mezda padla, dasi bi se morala po načrtu dvigniti za 69%. Iz vsega tega je razvidno, da je bila industrijalizacija na koncu koncev financirana v breme širših slojev prebivalstva z zmanjšanjem in podražitvijo njih preskrbe. Računski dobički, če tudi

predstavljajo prave dobičke, so le posledica tega padca življenjskega standarda prebivalstva. Seveda, je moralo prebivalstvo prinesiti žrtve v interesu izgraditve industrije. Toda tudi tukaj je nastala popolnoma izredna razlika med tem, kar bi moralo biti, in tem, kar je. Vidimo, da v področju industrije ne more biti govora o realizaciji prvega petletnega načrta glede na njegove najbolj važne kvalitativne postavke.«

Ko so sestavljali drugi petletni načrt, so obetali, da bodo te razlike v njem izravnane in da se bo dvignila industrija, ki dela za neposredni konzum. Vendar pa niso bile že v načrtu samem predvidene velike spremembe razmerja med težko in lahko industrijo. Druga petletka predvideva namreč tole spremembo razmerja med proizvodnjo produkcijskih sredstev (skupina A) in produkcijo užitnih dobrin (skupina B):

	1932.	1937.
Industrijska skupina A (težka industrija)	53.3 %	47.1 %
Industrijska skupina B (lahka industrija)	46.7 %	52.9 %
Skupaj	100.0 %	100.0 %

Schweitzer pravi glede teh števil: »Ponovno razglašeni prenos težišča industrijske produkcije s težke industrije na lahko, kakor se vidi iz teh števil, prihaja do izraza v manjši meri, kakor bi bilo pričakovati. Zlasti so interesi deželne obrambe to, kar potiska v ozadje produkcijo užitnih dobrin« (str. 129 do 130). Toda pisec dvomi, da »bi se posrečilo kriti potrebe prebivalstva po užitnih dobrinah celo v obsegu, ki ga predvideva načrt. Kajti iz prejšnjih naših izvajanj vemo, da je bila tudi pri realizaciji prvega petletnega načrta od prebivalstva zahtevana veliko večja žrtev, kakor je bila predvidena« (str. 130).

Ker tvori kvalitativna stran sovjetske industrializacije najslabšo točko realizacije prve petletke, dodaja Schweitzer nekaj pripomb glede nad, ki jih polaga v tem oziru sovjetska vlada na drugi petletni načrt. Pisec pravi: »Zvišanje produktivnosti dela je za drugo načrtno petletje proračunano na 63 %, povprečno znižanje lastnih stroškov na 26 % in znižanje povprečnega nivoja cen na debelo na 35 %. Zvišanje slej ko prej skozi nezadostne kvalitete izdelkov se žal ne da izraziti s koeficienti. Načrt smatra, da so na tem polju neobhodno potrebni največji napor, zlasti z ozirom na bombaževine in platno, na vrste ruskega mila, ki so pod vsako kritiko slaba, na čevlje in dr. V tem pogledu upajo, da bodo v prihodnjem oskrbovali prebivalstvo z boljšimi kvalitetami mesa, z boljšimi klobasnimi izdelki, z visokovrednimi ribami in sl. Da pa v tem oziru zapuščajo stvari že v drugem načrtnem petletju štadij gole nade, je več kakor dvomljivo« (str. 131 — 132).

Da zaključim pregled Schweitzerjeve knjige, omenim še, da se je pisec dotaknil v njej tudi enega problema integralnega socializiranega načrtnega gospodarstva, ki je važen tako s praktičnega kakor tudi s teoretičnega stališča. To je namreč problem kontrole racionalnosti takega gospodarstva.

O tem problemu sem v svojem »Uvodu v ekonomsko vedo« (Ljubljana, 1933) ob priliki primerjave delne in popolne socializacije pisal tako-le: »Pri prvi funkcijonira še avtomatični mehanizem cen in dohodkov ter velja ne samo formalno in navidezno, ampak materialno in stvarno vrednostna (denarna) kalkulacija. Pri drugi tega mehanizma ni več, dasi je navidezno v računске svrhe še ohranjen (kakor na pr. v sovjetskem gospodarstvu). Kajti v popolnoma socializiranem gospodarstvu ni več avtonomnih gospodarstev. Racionalnost gospodarstva bi se kontrolirala v njem ne s pomočjo mehanizma cen in vrednostne kalkulacije, temveč s pomočjo oblastvene regulacije in v bistvu naturalne kalkulacije. Formalno v računске svrhe ohranjene denarne cene bi igrale samo računsko, ne pa regulatorične vloge« (str. 111). V pripombi na str. 112. pa sem dodal: »...cene, ki se pri tem računajo, niso prave cene, marveč le formalne, od oblasti v računске svrhe določene navidezne cene. Z izgubo pravega mehanizma blagovnih cen, dohodkov, produkcijskih stroškov in rentabilnosti podjetij je izgubljen aparat, ki pomaga izbirati primerno sestavo in smotrene tehnične načine produkcije. Odpira se neomejeno polje za samovoljno dekretiranje formalnih cen in dohodkov, s tem tudi za izbiro sestave produkcije in načinov produkcije. Socialistična oblast se rada loteva najmodernejših tehničnih metod (elektrifikacija, traktorizacija kmetijskih gospodarstev itd.). To se razjasnjuje s tem, da brez kriterija rentabilnosti ni mogoče dognati, ali je kaka tehnično najbolj dovršena metoda tudi gospodarsko najbolj primerna. Dosedaj torej ni rešen problem vodstva skupnega gospodarstva brez mehanizma pravih cen.«

Formalni, samo računski značaj cen v sovjetskem gospodarstvu naglašja tudi Schweitzer. V oddelku o »vrednotenju« piše: »V teoriji nauka o obratnem gospodarstvu smo vajeni, da označujemo le tržno vrednost kot pravo vrednost. Toda nastanek te vrednosti predpostavlja tržne stranke, ki so proste glede na sporazum o vrednosti, ki ga mislijo med seboj napraviti. O tem v USSR ne more biti govora že zaradi tega, ker ima država na blagovnem trgu monopolni položaj. Država diktira v bistvu cene, in celo ne, kakor bi se morda dalo misliti, po načelu, ki bi bilo adekvatno ideji socialistično orijentiranega načrtnega gospodarstva, t. j. po načelu delovne vrednosti... Sedaj o uporabi takega načela v USSR še ne more biti govora. Načela državne politike cen smo razložili na drugem mestu in smo videli, da so ta načela orijentirana na generalno linijo stranke, t. j. sedaj morajo služiti industrijalizaciji. Iz tega razloga so nabavne vrednosti za kapitalške dobrine določene relativno prenizko (vendar le v primeri z inozemstvom še mnogo previsoko), za potrošne dobrine za relativno previsoko, ker tu se išče, ali vsaj more iskati izravnava v kritju stroškov. Toda ta politika cen nima nič opraviti z iskanjem vrednosti. Cene se ne določajo zato, da bi izrazile vrednost, ampak zato, da se vodi politika. Politika cen služi

obenem zavedoma spremembi v razdelitvi narodnega dohodka. Če pa država v svoji industrijski razpečevalni politiki ne prihaja »na svoj račun«, tedaj ima država, ker sta država in gospodarstvo v USSR v bistvu eno in isto, »izvrstno« kompenzacijsko sredstvo v obliki davčnega vijaka, ki ga je še pred kratkim mogla poljubno navijati in tudi navijala pri individualističnem kmetijstvu. Posledice, ki nastajajo iz tega za presojo bilančnih vrednosti, leže na dlani. Bilančne vrednosti niso nobene vrednosti v strogem pomenu besede, ker niso izračunane po kakem sistemu. Načelo menjalne vrednosti ne funkcijonira. Kako drugo še ni stopilo na njegovo mesto. Nihče ne ve, kaj se bo godilo v tem oziru v bodoče. Načrtov za to, da se denar nadomesti s kako vrsto delovnega denarja in da se dobrine cenijo po več ali manj diferenciranem delu, ne manjka. S tem problemom so se bavili že starejši socijalisti Owen, Proudhon, Rodbertus in dr. V USSR so podali glede tega svoje ideje znani komunistični nacionalni ekonomski strojniki kakor Strumilcin in Čajanov. Toda ta dela niso imela doslej še vpliva na gospodarsko računsko prakso. Zato so bilančne vrednosti slej ko prej zgolj računске količine« (str. 81).

S takimi »računskimi količinami« je možno v mejah oblastno določenih cen produkcijskih sredstev in gotovih izdelkov kontrolirati, ali krijejo poedini obrati produkcijske stroške. Vendar pa ne predstavljajo te samovoljne »računske količine« nobenega pravega pripomočka za doseglo največje racionalnosti celokupnega sovjetskega gospodarstva, t. j. največje, pri podanih naravnih in delavnih močeh dosegljive zadovoljitve potreb prebivalstva.

Aleksander Bilimovič.

Pozabljeno vprašanje.

Pri obravnavanju takozvanih slovenskih problemov, pa naj bo to na kateremkoli torišču, ima vsak avtor pred očmi in upošteva pretežno le osrednje slovensko ozemlje, predvsem ono bivše Kranjske. To opažamo prav povsod, začeni pri lingvistikah pa tja do socijološke in historične literature. Pri tem se vidi, da se obravnavajo vsa ta vprašanja kot splošno slovenska, dasi so v resnici samo pokrajinskega značaja in je zato tako gledanje problemov v njihovi širini odločno nekritično, dasi so izsledki sami na sebi morda popolnoma točni.

Vse premalo se upošteva, da tiči slovenski narod po svoji geografski legi na sečišču severa in juga, vzhoda in zahoda, da so segali preko našega narodnega ozemlja vsi mogoči kulturni, verski, gospodarski in kot posledica vsega tega tudi pravni vplivi. Do konca svetovne vojne smo bili morda vprav zaradi nesrečne zemljepisne lege Slovenci razbiti na štiri upravna ozemlja, katerih meje so bile zarisane že globoko v zgodovini. To pa je povzročalo